

ЛІТЕРАТУРА:

1. Володин Б. В. Всемирная история библиотек. СПб.: Профессия, 2002. 352 с.
2. Гутянський С. К. В. І. Ленін і культурне будівництво на Україні. К.: Вид-во Академії Наук УРСР, 1965. 199 с.
3. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті. К.: НБУВ, 2009. 530 с.
4. История библиотечного дела на Украине (1917-1932). Харьков: Харьковский государственный институт культуры, 1978. 208 с.
5. Книга и книжное дело в Украинской ССР: Сборник документов и материалов, 1917-1941. К.: Наукова думка, 1985. 478 с.
6. Комуністична партія України в резолюціях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. К.: Політвидав України, 1976. Т. 2. 987 с.
7. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і радянського уряду 1917-1959 рр. Збірник документів. Т. 1.: (1917 – червень 1941 рр.). К.: Політвидав, 1959. 883 с.
8. Культурне будівництво в УСРР 1917-1927 рр. Збірник документів і матеріалів К.: Наукова думка, 1979. 381 с.
9. Наукові бібліотеки України: Довідник. К.: НБУВ, 2004. 471 с.
10. Погребняк Г. І. Становлення та розвиток дитячих бібліотек України. К.: Наукова думка, 2003. 230 с.

Єфіменко Д. І. 51М

Науковий керівник:

к. і. н., доц. О. С. Гончарова

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С.Сковороди*

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С.Сковороди*

Ф. ВОВК – ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОГО ШЛЮБНОГО ОБРЯДУ

Федора Вовка, беззаперечно, можна вважати одним з найвидатніших представників українського народознавства. У радянський період постать видатного українського вченого висвітлювалась у дусі марксистсько-ленінської методології з урахуванням ідеологічного чинника. Це призвело до того, що Ф. Вовк був віднесений до когорти «українських буржуазних націоналістів», а його етнологічні наукові здобутки або замовчувались, або свідомо спотворювались. Лише з проголошенням незалежності, українські вчені отримали можливість познайомитись з роботами вченого. Безумовно, однією з найулюбленіших для Федора Кіндратовича Вовка була тема весільної обрядовості.

Українськими вченими вже здійснено перші кроки на шляху дослідження багатогранної наукової спадщини Ф. Вовка. Серед робіт, присвячених його життю та творчості слід виділити дослідження

Л. Бабенка [2], В. Качкана [5], В. Старкова [7], О. Франко [8]. Для сучасного етапу досліджень життя і наукової спадщини Ф. Вовка характерний проблемний підхід з урахуванням досягнень в різних галузях науки (етнографії, антропології, археології) та досліджень суспільно-політичних поглядів вченого, однак проблема висвітлення ним шлюбної обрядовості українців залишається розкритою недостатньо.

У кінці 1882 чи на початку 1883 р. Ф. Вовк, змушений залишити Україну через політичні переслідування, переїжджає до Женеви. Є відомості, що саме тут вчений починає ґрунтовне дослідження весільних звичаїв. Він проробляв літописи, твори Бестужева-Рюміна, Ленфмана, Пипіна, Борра, опрацьовував зібрані ним раніше матеріали [1, с. 80]. Переїхавши, 12 жовтня 1887 р., до Парижу вчений продовжив працювати над цією темою. Зокрема, в листах до І. Франка дослідник просить дістати літературу про весілля, яке було основною темою його дослідження. Особливо його цікавили сороміцькі весільні неопубліковані пісні, які потрібні були як для загальної роботи про весілля, так і для спеціальної статті для французького журналу «Revue traditions populaires» («Народні традиції»). Він збирав публікації, робив записи, багато матеріалу йому пропонували його друзі, знайомі, учні [6, с. 7]. Одночасно в порівняльному плані він досліджує весільну обрядовість не лише східних слов'ян, але й народів різних зарубіжних країн, зокрема Франції, Німеччини, Ірландії, Іспанії, Італії, Туреччини, Індії, Японії, Америки, про що свідчать як архівні матеріали його фонду в Інституті археології НАН України, так і спеціальні роботи на цю тему. В той же час він рецензував сучасні праці про весільну обрядовість чехів М. Бартоша, давніх слов'ян М. Ковалевського, українців Чернігівщини П. Литвинової-Бартош [7], публікував окремі нотатки і праці про весілля у болгар та інших народів [4].

Результатом цієї кропіткої роботи став вихід у 1890-1891 рр. в Болгарії, за сприяння М. Драгоманова, праці Ф. Вовка «Весільні обряди слов'янських народів» болгарською мовою, а в 1891-1892 рр. вчений обнародував цю працю в журналі «L'Anthropologie» французькою мовою, більше акцентуючи увагу на українському матеріалі. На батьківщині вона перевидана тільки в 1995 р. [3, с. 219-223]. У вступі до праці «Шлюбний ритуал та обряди на Україні», опублікованій французькою мовою в Парижі, Ф. Вовк ставив собі завдання «полегшити пізнання цих фактів ученим колам Західної Європи» [3, с. 219]. Уже з цього виразу стають зрозумілими засади вченого, він вважає за необхідне ввести дані щодо української та слов'янської весільної обрядовості в європейський науковий обіг з тим, щоб вони прислужилися для подальших досліджень в контексті європейської етнографічної науки. У своїй фундаментальній монографії автор висвітлив основні етапи українського весільного

церемоніалу, склад його учасників, обряди та звичаї, народну весільну поетичну творчість, народну символіку, регіональні особливості. Відчувається особливе авторське бачення історичних коренів та походження тієї чи іншої дії, яку він розглядає в світовому просторі і з найдавніших часів, використовуючи давньоіндійські гімни, скандинавські саги, дані грецьких та римських вчених, літописні відомості, фольклор, стародруки та дослідницьку літературу різних часів і народів. Автор праці часто звертається до польових матеріалів, які він нагромадив за допомогою своїх досліджень та кореспондентів з України, слов'янських та інших країн світу. Та найбільше відомостей він черпає із збірок П. Чубинського. Вчений виділяє три найголовніші акти весільного церемоніалу: сватання, заручини та весілля. Описуючи весільну драму, Ф. Вовк звертає особливу увагу на пережитки стародавніх форм шлюбу та еволюцію шлюбних ритуалів українського весілля. Кожна дія, рух, слово, поведінка молодих, їх батьків, старост, дружків і дружок, хору досліджується вченим від їх зародження, виясняються причини тієї чи іншої дії, її походження, коріння, еволюції – аж до сучасних автору форм (кін. ХІХ ст.). Звичайно, такий особливий дослідницький погляд на весільну драму є дуже цінним. Однак, на нашу думку, сучасна йому весільна церемонія немов «топиться» в матеріалах про стародавні пережитки.

Сучасники дуже високо цінували студії Ф. Вовка про українське весілля. В передмові до празького видання (1927 р.) говориться про те, що: «студія про українське весілля, можна певно сказати, єдина в науці, що так докладно, так широко розробляє цю тему. Особливо цінив її велику вартість такий глибокий знавець української етнографії, як Михайло Драгоманов, і заходами Драгоманова вона й появилася у друку, спочатку болгарською мовою, а через кілька років, доповнена й виправлена, по-французькому» [3, с. 2].

Весільна обрядовість була для Ф. Вовка моделлю, над якою він постійно працював і удосконалював, і яку застосовував при дослідженні інших культурних явищ. Вже невдовзі після виходу друком праць про весілля, 1895 року Ф. Вовк писав М. Грушевському, відповідаючи на запит останнього щодо публікації його праці про весілля у «Записках» НТШ: «Щодо весілля, то це річ найбільше затяжна [...] переробити-ж – се значить далеко побільшити і справді таки переробити, полагодивши багато деяких помилок і т. і. Я й сам мав се на меті як писав [...] і до того хотів додати до статті (або книжки коли хочете) і усі рукописні матеріали з яких я користувався [...] У мене нового порівнявчого матеріалу позбиралось вже трохи не стільки ж, скільки було, та з тієї пори скільки вже нового друкованого набралось... Оттим то я й хочу подождати ще трохи, та як спроможуся коли місяців по 2 або з вільного часу то тоді і зроблю» [3, с. 103]. До цього треба сказати, що сам Федір Вовк в останньому абзаці праці «Шлюбний ритуал та обряди на Україні» зазначав: «Наша праця про

українське весілля залишає ще багато бажань щодо повноти наших дослідів. Ми тільки злегенька торкнулись питань, що ми їх тут поставили, і зосталося ще багато інших, яких ми, всупереч нашому бажанню, не могли вистудіювати» [3, с. 215-337]. Але до кінця життя Федір Вовк так і не знайшов часу, щоб ґрунтовно переробити і доповнити свою основну «весільну» працю. Час від часу він повертався до деяких весільних сюжетів, зокрема опублікував «Програму для збирання свідчень про весільні обряди у великорусів та іногородців Східної Росії» (1911 р.) [8, с. 193]. Його «весільний» розділ у головній, і як виявилось, підсумковій праці про українську етнографію «Этнографические особенности украинского народа» (1916 р.) [3, с. 225-337] є дуже скороченим, без наукового апарату, викладом російською мовою його вищезгаданої праці «Шлюбний ритуал та обряди на Україні». Це очевидно навіть із кількісних параметрів праць: весільний сюжет в «Этнографических особенностях...» займає 19 сторінок, а праця «Шлюбний ритуал та обряди на Україні», перевидана українською мовою – 123 сторінки. Розділ про весільні обряди майже повністю зберіг структуру свого «попередника».

Таким чином, наукові інтереси Ф. Вовка були пов'язані, головним чином, з дослідженнями в галузі антропології, етнографії та археології, які дуже тісно переплітались. Пройшовши школу передової західноєвропейської науки, він застосував її досягнення в дослідженнях з вітчизняної етнографії. Вчений увійшов в етнографію як перший серйозний дослідник весільних звичаїв та обрядовості на Україні. Його цінне дослідження «Шлюбний ритуал і шлюбні обряди на Україні» по глибині, багатій джерельній основі та особливому світосприйманню не має собі рівні до цього часу. Неоціненною заслугою Ф. К. Вовка було те, що, виступаючи в зарубіжній пресі, він знайомив французьку і світову наукову громадськість з досягненнями вітчизняної наукової думки в цих галузях наук. Численні рецензії, резюме, огляди нової літератури, що появлялась в Росії та за її межами, зробили ім'я Ф. К. Вовка відомим в найширших наукових колах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анучин Д. П. Ф. К. Волков (1847-1918) // Русский антропологический журнал. 1923. Т. 12. Кн. 3-4. С. 79-83.
2. Бабенко Л. Л. Клятва народознавця (Ф. К. Вовк) // Репресоване краєзнавство. К.: Рідний край, 1991. С. 60-64.
3. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології. К.: Мистецтво, 1995. 335 с.
4. Волков Ф. Свадебные обряды в Болгарии // Этнографическое Обозрение. Кн. XXVII. 1895. № 4. С. 1-56.
5. Качкан В. А. Українське народознавство в іменах. К.: Либідь, 1995. Ч. II. 342 с.

6. Носов А. Ф. К. Вовк і українська наука // Антропологія. 1929. №2. С. 1-8.
7. Старков В. Ігрові елементи весільної обрядовості українців у науковій спадщині Федора Вовка // Інтернет ресурс. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71320/20-Starkov.pdf?sequence=1> (дата звернення: 08.02.2020)
8. Франко О. О. Федір Вовк – вчений і громадський діяч. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2000. 378 с.

Зеленюк А. В. 51М

Науковий керівник:

к. і. н., доц. О. С. Гончарова

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С.Сковороди

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ В УСРР (1920-ті – ПОЧАТОК 1930-х РР.)

Україна як суверенна, правова і демократична держава може утвердитися на міжнародній арені лише за умов гармонізації та гуманізації міжнаціональних відносин, дедалі повнішого задоволення національно-культурних та інших потреб усіх етносів, які проживають на її території. Тому в сучасних умовах неабиякої актуальності набуває вивчення досвіду вирішення проблем національного розвитку етнічних груп України в минулому. Науково важливим і неоднозначним є період 1920-1930-х років ХХ століття, коли радянська влада по новому намагалася розв'язати національне питання. Стрижнем владної політики щодо національних меншин стало національно-територіальне районування в УСРР, реалізація якого натрапила на значні труднощі, які не були враховані при створенні проекту.

Питання забезпечення прав національних меншин в процесі реалізації політики коренізації привертало увагу дослідників. Зокрема, це роботи В. Панібудьласки [3], Б. Чирка [7], Л. Якубової [8]. Попри це, на сьогодні в українській історіографії немає досить повного, цілісного й ґрунтовного висвітлення проблеми національно-територіального районування. Усе це актуалізує наше дослідження, спрямоване на всебічне й неупереджене вивчення проблем реалізації програми створення адміністративних одиниць за національним принципом.

Четверта сесія ВУЦВКу VII скликання в листопаді 1923 р. прийняла постанову «Про підсумки і чергові завдання районування України» (4 листопада 1923 р.), в якій пропонувала вжити заходів «до рівномірного розподілу населених пунктів по сільрадах і сільрад по районах, прагнучи до збереження в одній адміністративній одиниці однорідного за своїм національним складом населення» [2, с. 54]. Однак реалізація цього завдання зіштовхнулась з певними